

УДК 821.133.1.09(092)

**РОЛЯ БІБЛЕЙСКИХ МІФАЛАГЕМ У РАМАНЕ-ПРЫПАВЕСЦІ «ЭЛЕАЗАР,
АЛЬБО КРЫНІЦА І КУСТ» МІШЭЛЯ ТУРНЬЕ**

В.Ф. ЖЫЛЕВІЧ

(Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт)

Даследуюцца асаблівасці выкарыстання біблейскіх міфалагем у рамане-прыпавесці «Элеазар, альбо Крыніца і Куст» Мішэля Турнье. Найбольшая ўвага надаецца рэлігійным вобразам Старога Запавету: Каіну і Авелю, Майсею, Эсфір, Бенджаміну, якія паслужылі прататыпамі для стварэння персанажаў рамана. Робіцца выснова, што біблейскі матэрыял спатрэбіўся аўтару, каб звярнуць увагу сучаснага грамадства да адвечных этычных праблем.

Мішэль Турнье – адзін з самых знакамітых французскіх празаікаў XX стагоддзя, шматразовы лаўрэат прэстыжных літаратурных прэмій (прэмія Французскай Акадэміі за раман «Пятніца, альбо Ціхаакіянскі Лімб» і Ганкураўская – за твор «Лясны цар»). У замежным літаратуразнаўстве творчая спадчына Мішэля Турнье застаецца адным з актуальных аб'ектаў даследавання. Як правіла, навукоўцы аддаюць перавагу больш «складаным» тэкстам аўтара: «Метэоры», «Лясны цар», «Пятніца, альбо Ціхаакіянскі Лімб», аналізуючы іх паэтыку ў экзістэнцыялісцкім (Ж. Дэлёз, Ж. Пуар'е, П. Пеззскіян-Вайнберг) альбо постмадэрнісцкім напрамку (Е. Летауёры, Ф. Мерл'е). Аднак літаратуразнаўцы часта абыходзяць увагай «біблейскі» раман «Элеазар, альбо Крыніца і Куст», таму існуе аб'ектыўная неабходнасць вызначыць асаблівасці выкарыстання біблейскіх міфалагем у рамане-прыпавесці «Элеазар, альбо Крыніца і Куст» («Eléazar ou La Source et le Buisson», 1996).

Турнье ў сваіх творах, як правіла, спалучае біблейскую і германскую міфалогіі: выбар французскага раманиста лёгка тлумачыцца. Мішэль вырас у каталіцкай сям'і, дзе строга прытрымліваліся канонаў рэлігіі. Бацькаў брат, Жан-П'ер, які быў пастарам, часта заязджаў у сямейства Турнье, і тым самым зрабіў значны ўплыў на светаўспрыманне хлопчыка.

Што датычыцца германскай міфалогіі, дык справа ў тым, што бацькі пісьменніка былі вучонымі-германістамі, і маці імкнулася прывіць дзецям любоў да Германіі і нямецкай культуры.

Так, напрыклад, Мішэль Турнье распавядае пра трох вяшчуноў, якія спыталіся з боскімі дарамі да нованароджанага Ісуса ў кнізе «Гаспар, Мельхіёр і Бальтазар», ці пра альховага караля – выкрадальніка і пажыральніка дзяцей у «Лясным цары». Выдатная адукацыя і высокая ступень эрудыцыі дазваляе пісьменніку агламераваць і літаратурныя міфы – пра Рабінзона Круза ў рамане «Пятніца, альбо Ціхаакіянскі Лімб», пра Жану Д'Арк у «Жыль і Жана».

У рамане-прыпавесці «Элеазар, альбо Крыніца і Куст» пісьменнік карыстаецца біблейскай міфалогіяй¹, галоўнай крыніцай яму паслужыў Стары Заповіт. Выбар Мішэля Турнье менавіта першай кнігі Бібліі лагічна тлумачыцца: «... у эпоху пра патрыярхаў прадстаўлены такія першаасновы, першпачаткі быцця, што без іх нельга нават і спрабаваць зразумець сябе жыццём...» [1, с. 423].

М. Турнье паклаў у аснову кнігі «Элеазар, альбо Крыніца і Куст» рэлігійны сюжэт пра вялікага прарока Майсея, які выратаваў яўрэйскі народ ад нявольніцтва ў Егіпце, прывёўшы яго ў Зямлю Абяцаную.

Жыццё галоўнага героя рамана Элеазара прыпадабняецца да гісторыі Майсея і зыходу ізраільскага народа з Егіпта. Так, у дзяцінстве Элеазар, падобна Майсею, пасвіць авечак. У сувязі з гэтым пісьменнік згадвае біблейскі блізнецны міф пра суперніцтва двух братоў – Каіна і Авеля. Брат Элеазара, які працаваў парабкам у полі, умоўна адпавядае Каіну, бо па сваёй прыродзе, па ўчынках і дзеях, паказаны плоцкім чалавекам, які носіць у душы грэх, цалкам аддаючыся зайздрасці і славалюбству. Ён не мінаў выпадку абазваць Элеазара (які ў дадзеным эпізодзе суадносіцца з Авелем) гультаём і ўпкінуць: «знайшоў мне працу – з раніцы да вечара тырчаць слупом пасярод статка» [1, с. 9]. Хаця крывавага сутыкнення паміж братамі ў рамане не адбываецца, аднак аўтар ужо з першых старонак задае сітуацыю цяжкіх выпрабаванняў, якія выпаддуць на долю галоўнага героя, імкнецца паказаць тое, што яму ўвесь час прыйдзецца мець справу са злым пачаткам. Элеазар па задумцы пісьменніка, як і Абель, першы чалавек на зямлі, які даказаў, што нельга мірыцца з несправядлівасцю, а трэба змагацца за сваю годнасць, і для чалавека заўсёды ёсць шлях вызвалення.

¹ Як сцвярджае знакамітая навукоўца Г.В. Сініла, выраз «біблейская міфалогія» з'яўляецца карэктным, бо ў высокім сэнсе гэтага слова «міф – не тое, чаго не было альбо няма, не нешта прыдумане. Міф нясе ў сабе памяць чалавечай культуры і... цывілізацыі... Міф – заўсёды пэўная мадэль Сусвету, ён нясе ў сабе вялікую рэальнасць духу, рэальнасць свядомасці, за якой стаіць рэальнасць быцця» [1, с. 13].

Спачатку Элеазар пасвіць авечак з вялікай неахвотай, успрымае сваю справу як цяжкі іспыт, пасля праца набывае для яго сакральны сэнс. Такім чынам тут праглядаецца алюзія на біблейскі перыяд выпрабаванняў і навучэння Майсея ў пустыні, дзе ён рыхтуецца да вялікага служэння – пасвіць і вадзіць выбраны народ, авечак боскай паствы. Так, «паства авечак» у сімвалічным плане – гэта прыхаджане, чалавечыя душы, якія трэба духоўна выхоўваць. Элеазар майструе сабе з бычай скуры мяшок на спіну, каб цягаць у ім зусім слабенькіх ягнят, і нішто не прыносіць яму большай радасці і ганарлівасці, чым іх пацалунак. Пісьменнік выказвае думку, што кожны пастар павінен прабачаць слабасці людзей, утаймоўваць іхнія капрызы, умець насіць іх на руках веры, як нянька носіць маленькіх дзяцей. Нельга крыўдзіцца, засмучацца, трэба быць цяроўным, заступацца перад Богам за іх грахі і правіннасці. Для Элеазара перыяд у жыцці, калі ён пасвіць авечак, з’яўляецца падрыхтоўчым, выпрабавальным – ці зможа ён справядліва кіраваць і прывесці да лепшага жыцця сваю сям’ю?

Двухбаковасцю, супярэчнасцю адрозніваецца вобраз бацькоў, у асаблівасці маці Элеазара, якія проціпастаўляюцца біблейскім бацькам Майсея. У кнізе Мішэля Турнье пра іх згадваецца ў двух выпадках. У першым – у момант, калі вырашаўся лёс падлетка Элеазара: працаваць яму ў майстэрнях Чарлтана ці стаць пастухом пры ферме Хезлет. Бацька супраць волі сына «прадае» яго пасвіць авечак, а маці пасля дадае, нібы суцяшаючы хлопца: «Нічога не зробіш, сыноч, гэта лёс!... Чалавек павінен пакорна прымаць свой лёс» [2, с. 9]. У другім выпадку, калі Элеазар насіў ваду для сям’і, дык час ад часу ён не даходзіў да далёкай крыніцы з чыстай вадой, і набіраў са стаўка мутную, з едкім прысмакам гнілі. «Бацькі ніколі не гаварылі з сынам пра смак – дрэнны ці добры – вады, якую ён прыносіў» [2, с. 16].

Такім чынам, з аднаго боку, пад уплывам сям’і ў характары Элеазара культываваліся пакорлівасць, ціхмянасць, паслухмянасць, выкананне Боскай волі. З другога, такое выхаванне проціпастаўляецца выхаванню Майсея, бацькі якога пасля загаду фараона забіць усіх яўрэйскіх першынцаў, змагаліся за яго лёс, рабілі ўсё, каб свае першыя, вырашальныя гады жыцця іх сын правёў у бацькоўскім доме пры веруючай маці. І ім гэта часткова ўдалося: да трох ці чатырох год, да таго як яго адвялі ў палац егіпецкага ўладара, «...ён дыхаў паветрам веры і малітвы. Ад маці ён чуў Боскія гісторыі ад стварэння свету да ягонага цудоўнага ўратавання, і гэта сталася ягонаму жыццю скарбам, якога ён не страціў» [3, с. 206].

На наш погляд, французскі пісьменнік такім чынам падводзіць чытача да высновы, што ў сучаснай сям’і – падмурку будучага жыцця дзіцяці – усё меней звяртаецца ўвагі на тое, каб закласці нормы маральных паводзін з маленства.

Каб працягваць свае духоўныя пошукі, Элеазар атрымлівае адукацыю ў галіканскай семінарыі, аднак, як і для Майсея, культура і рэлігія, у якой ён выхоўваўся, былі яму чужымі. Герой французскага рамана нарадзіўся і жыў у каталіцкай краіне, хаця і вырас у пратэстанцкай сям’і. Лютэранскія настаўнікі прапаведвалі вяртанне да старазапаветных вытокаў, у той час як Элеазару «здавалася, што скажоны пакутамі, заліты слязьмі твар Ісуса намнога бліжэйшы яго краіне, чым застылае ў жорсткім натхненні аблічча Майсея» [2, с. 15]. Новы Запавет саграваў душу семінарыста-Элеазара цеплынёй і пяшчотай, для яго было вельмі важным тое, што ў Новым Запавеце паказана любоў Ісуса да любога народа, да любога чалавека, у той час як Стары сканцэнтраваны на адным, абраным яўрэйскім народзе.

Аднойчы Майсей бачыць, як на цяжкіх будаўнічых працах егіпецкі наглядчык жорстка здэкаваўся з яўрэя, і забівае крыўдзіцеля (Зыход, 2:11,12). У рамана Элеазар таксама становіцца сведкам бесчалавечнага абыходжання з хлопчыкам-пастухом, і ён таксама распраўляецца з несправядлівым гаспадаром. Безумоўна, што падобны ўчынак як у Свяшчэнным Пісанні, так і ў рамана М. Турнье не імгненны парыв сэрца, а вынік падсвядомай глыбокай унутранай барацьбы. У Старым Запавеце Майсей разумее, пад якім уціскам знаходзіцца яўрэйскі народ, якое бязрадаснае ў яго жыццё. Элеазар, адчуўшы на сваім асабістым вопыце чалавечыя пакуты, ведае, што такое знясільваючая праца і заўсёды страх смерці. Такім чынам, аўтар робіць дамінуючай рысай характару свайго героя імкненне да справядлівасці.

Элеазар, як і Майсей, прымае рашэнне бегчы далей ад таго, што здарылася. Майсей адмаўляецца ад спадчыннага правоў на трон, ад скарбаў на карысць будучага вышэйшага шчасця на нябёсах. Элеазар у сваю чаргу адпраўляецца ў падарожжа, пакінуўшы спакойнае і больш-менш забяспечанае жыццё пастара ў пратэстанцкай абшчыне.

Перад тым як Майсей павінен будзе вывесці яўрэйскі народ з Егіпта, апісваецца мноства няшчасцяў, што спасціглі Егіпецкую зямлю: «уся вада ў рацэ ператварылася ў кроў» (Зыход, 7:21), «і павымірала ўся скаціна Егіпецкая» (Зыход, 9:6), «і зрабілася запаленне з нарывамі на людзях і скаціне» (Зыход, 9:10), «і град збіў усё, што было ў полі, ад чалавека да скаціны» (Зыход, 9:28), «і накінулася саранча на ўсю зямлю Егіпецкую» (Зыход, 10:14). Гэтак жа і ў рамана-прыпавесці знаходзім: перш чым сям’я Элеазара і іхныя суайчыннікі адправяцца ў марское падарожжа, на Ірландыю наваліцца шмат ліха: «...несупынным праліўным дажджы, страшэнным голад, жажлівы мор...» [2, с. 41 – 47]. Аўтар на міфалагічным матэрыяле стварае алюзію на сучасны свет: амаральнасць, нестабільнасць, тэрарызм, памнажэнне аблудных вучэнняў, акультызм, заняпад культуры і экалогіі ды іншыя катастрофы.

Страшэнны натоўп людзей, якія належаць да розных сацыяльных саслоўяў, праходзіць перад вачыма О'Брайдаў да таго як яны падымуцца на карабель. Кора, дачка Элезара, кажа: «Вось статак блажэнных і праклятых, што спяшаецца на Страшэнны Суд» [2, с. 49]. У гэтым эпізодзе відавочны намёк на біблейскі Страшэнны Суд: фараон упарта не хацеў адпускаяць яўрэйскі народ, і тады Бог карае ўсё перша-роднае смерцю. Увогуле, боскія суды мелі месца ў тых абласцях, дзе чалавек больш за ўсё грашыў. Падобнае будзе адбывацца ў свеце перад Другім Прышэсцем Хрыста, пра што прарочыць кніга Адкрыцця (8 і 9 раздз.). Так, калі пачынаюць грэбаваць маральнымі законамі, калі добрае дзеянне не дасягае мэты, непазбежна дзейнічаюць Боскія суды, мэта якіх – прывесці людзей да пакаяння.

Саракадзённы* марскі пераход Элезара адпавядае саракагадоваму прыбыванню Майсея ў пустыні, калі ён пасвіць авечак і займаецца самаўдасканаленнем. У Свяшчэнным Пісанні Майсей узмацняецца ў сваёй веры, у той час як у кнізе французскага раманіста герой паглыбляецца ў «агідную клааку». У творы: «кубрык, адведзены для мужчын, уяўляў сабой сапраўднае пекла, бітком напханае грэшнікамі» [2, с. 51]. М. Турнье перайначвае міфалагічны матэрыял, ствараючы своеасаблівую антытэзу: карабель з грэшнымі людзьмі проціпастаўляецца свяшчэннаму месцу – пустыні, дзе Майсей знаходзіцца ў поўнай адзіноце, сам на сам з Богам. Элезар разглядае падарожжа як «урок, што будзе асвячаць яго веру». «Нездарма ж лічыцца, – разважае ён, – што падарожжы прасвятляюць, – дык і на самой справе кожны іх (падарожжаў) этап нясе чалавеку новыя адкрыцці!» [2, с. 55]. Як і яго рэлігійны настаўнік, Элезар духоўна вырастае. Ягоны характар дапаўняецца такімі якасцямі, як мудрасць, лагоднасць, чуйнасць, клапатлівасць, цяроўнасць, – якія неабходныя будучы, каб настаўляць іншых людзей і стаць сапраўдным правадыром для сваёй сям'і, што ў метафарычным плане ўвасабляе сучаснае грамадства.

Герой Турнье ідзе па шляху Майсея, і падчас падарожжа па пустыні неаднойчы і сямейства О'Брайдаў, і яўрэйскі народ знаходзяцца на мяжы пагібелі. Напачатку Элезар і яго сям'я сутыкаюцца з эмігрантамі, паводзіны якіх пакадаюць жадаць лепшага: «Пасля п'янак і азартных гульняў, якім аддаваліся падонкі грамадства ў караване, яму (Элезару) прыйшлося мець справу з мноствам груба размаляваных жанчын. Ад іх ішоў дрэнны пах грашовага парфюма, яны навязваліся да яго і нават зазывалі ў свой лупанарый» [2, с. 74]. Пісьменнік стварае алузію на разбэшчаны Вавілон.

Важнае месца ў жыцці героя займае малітва. Элезар разумее яе бясконцыя магчымасці і знаходзіць у ёй вырашэнне многіх праблем. Малітва робіць значны ўплыў на людзей: так, напрыклад, вярчэнне маленне О'Брайдаў прымусіла разбойніка Хасэ перагледзіць сваё жыццё і не ўдзельнічаць у забойстве сямейства, і нават абараняць яго напрацягу небяспечнага шляху. «Цяжка было апісаць хваляванне, якое ахапіла Хасэ, калі... ён пачуў гімн Дзеве Марыі, які ў дзяцінстве спяваў на латыні разам з іншымі хлопчыкамі ў царкоўным хоры» [2, с. 105], – піша Турнье. Элезар часта моліцца пра сябе, чэрпаючы ў гэтым сілы для свайго нялёгкага служэння, але найбольшую асалоду яму прыносяць размовы-малітвы са сваёй сям'ёй. Тэксты некаторых з іх пісьменнік нават прыводзіць цалкам:

«Элезар: *Я ЁСЦЬ КРЫК АДЗІНОКАГА Ў ПУСТЫНІ.*

Эстэр: *Я ЁСЦЬ РЫДАННЕ Ў ЖУРБОТНАЙ ДАЛІНЕ.*

Бенджамін: *Я ЁСЦЬ ПЛАЧ, ЯКІ НАПАЎНЯЕ ГОРЫ*

Кора: *Я ЕНК, ШТО АДЛЯЦЕЎ У МАРСКУЮ ПРАСТОРУ...*» [2, с. 106].

Падобнае маркіраванне тэксту (курсіў і вялікія літары) не выпадковае: аўтар імкнецца нават на графічным узроўні падкрэсліць сэнсавую значнасць малітвы ў станаўленні сямейства. Пісьменнік надае ўвагу і таму, што падчас малітвы адбываецца таксама асабістае самаўдасканаленне героя.

Ствараючы вобраз Хасэ, аўтар нібы намякае на тое, што ў хуткім часе на змену Старому Запавету прыйдзе Новы, бо гэты персанаж прыпадабняецца да біблейскага Паўла. У іхных біяграфіях шмат агульнага: Павел першапачаткова быў страшэнным ганіцелем хрысціян, і Хасэ ўчыніў шмат забойстваў. Паўлу давялося пабачыць цудоўнае ўяўленне на шляху ў Дамаск, пасля чаго ён прымае хрышчэнне і становіцца сапраўдным прапаведнікам хрысціянства сярод язычнікаў, і Хасэ, сустрэўшыся з сям'ёй О'Брайдаў, пачынае новае жыццё па Боскіх Запаветах. Менавіта яму даручае давесці да новага жыцця сваю сям'ю Элезар: «Уручаю табе народ мой, каб ты прывёў іх жывымі і нескранутымі ў Зямлю Абячаную! Будзь міласэрным і справядлівым!» [2, с. 121].

У канцы рамана Элезар прыводзіць сваіх блізкіх у Новы Свет, аднак сам, наследуючы Майсею, адмаўляецца ступіць на каліфарнійскую зямлю і застаецца паміраць у пустыні. Перад смерцю Майсею быў падараны апошні развітальны позірк з гары Нэво на зямлю, дзе цякуць малако і мёд, – недасягальную для яго Зямлю Абячаную. Аднак ён памірае спакойна, ведаючы, што выканаў сваю місію. Элезар таксама толькі здалёк бачыць землі Каліфорніі: «Паляна бельведэрам навісла над неабсяжнай раўнінай, бяскрайнім зялёным садамі» [2, с. 120], але, падобна Майсею, яму было забаронена спускацца ў «жыватворную даліну», і ён «мерным крокам накіраваўся да рошчыцы і знік за дрэвамі» [2, с. 122].

* Сорак – адна з сакральных лічбаў, якая сімвалізуе завершанасць тэрміну, паўнату выканання іспыту.

Такім чынам напрацягу ўсяго рамана-прыпавесці герой-пастар, падобна вялікаму прароку, шукае ісціну. Шлях яўрэйскага народа-сям'і да Зямлі Абяцанай увасабляе ў творы французскага раманіста універсальны шлях любога чалавека, любога народа да свабоды. На думку даследчыцы Г.В. Сінілы, «сапраўдную – унутраную і знешнюю – свабоду можна дасягнуць толькі тады, калі боскія Запаветы стануць для кожнага чалавека і ўсяго народа не чым-небудзь знешнім, але законам сэрца» [1, с. 30]. Шлях цераз пустыню разумеецца як пераадоленне ўнутранай цемнаты, сваёй звычайкі да яе, як шлях яднання з Богам.

М. Турнье рэдка звяртаецца ў сваёй творчасці да вобразу жанчыны, аднак у рамана-прыпавесці «Элеазар, альбо Крыніца і Куст» пісьменнік робіць выключэнне, ствараючы ажно два міфалагічныя жаночыя персанажы: Эстэр і Коры, жонкі і дачкі галоўнага героя.

Найчасцей пісьменнікі розных краін* апелююць да вобразу грэшніцы Марыі Магдаліны, бо, як слухна сцвярджае беларуская даследчыца Е.А. Лявонова, «... (яе) гісторыя надзвычай лапідарная і належыць, такім чынам, да тых месцаў у евангельскіх тэкстах, якія тояць у сабе бязмежныя магчымасці для разнастайных мастацкіх версій» [4, с. 58].

Аднак французскі раманіст у гэтым плане адрозніваецца арыгінальнасцю, бо прататыпам для стварэння вобраза Эстэр паслужыў міфалагічны персанаж са Старога Запавету – Эсфір (Эстэр), першай жонкі цара Ахашвероша, персідскай царыцы яўрэйскага паходжання.

У Свяшчэнным Пісанні Эсфір – сірата, якую выходзіла яе старэйшы стрыечны брат Мардэхай. Эстэр у Турнье, хаця і належыць да вельмі знатнай сям'і, аднак таксама жыве з пачуццём адзіноты ў сэрцы, не спадзеючыся стаць шчаслівай у будучым з прычыны кульгавасці: «Эстэр не чакала нікога і нічога, бо, перахварэўшы ў дзяцінстве на частковы параліч, засталася калекай» [2, с. 27].

Каб сцерці мяжу паміж дзіўнай прыгажосцю біблейскай Эсфір і калецтвам сваёй гераіні, аўтар надзяляе апошняю незвычайным музычным талентам. Звернем увагу таксама на тое, што і Эстэр, і ўвогуле ўсе персанажы ў французскага пісьменніка пазбаўлены партрэтных характарыстык. Часткова гэта можна растлумачыць тым, што біблейская культура – гэта культура слыху, голасу і Слова, у адрозненне, напрыклад, ад элінскай – культуры зроку. Таму такім важным для М. Турнье з'яўляецца жаданне падкрэсліць тое, што ягонага гераіня спявае самым чыстым голасам ва ўсім графстве, а таксама ахарактарызаваць яе разумовыя здольнасці – «Элеазара здзівілі яснасць і незалежнасць разваг маладой дзяўчыны» [2, с. 25]. Ён будзе вельмі глыбокі дыялог-дыспут паміж Элеазарам і Эстэр наконт ролі анёлаў-абаронцаў у жыцці чалавека і тут жа арганічна ўводзіць у тэкст міфалагічны сюжэт пра Садом і Гамору, выказваючы сумненне ў заўсёднай станоўчай ролі боскіх пасланцаў: «Не, на самой справе, любоўныя сувязі анёлаў са смяротнымі не прыводзяць ні да чаго добрага!» [2, с. 28]. Эстэр разважае пра магучасць анёлаў, якая, на яе думку, заключаецца ў тым, што яны валодаюць і рукамі, і крыламі, тады як чалавек пазбаўлены крылаў, а птушка – пазбаўленая рук, і таму ён (анёл) выконвае ролю пасярэдніка паміж небам і зямлёю» [2, с. 25]. А таксама яна кажа, што чалавек павінен усё жыццё выбіраць паміж дзеяннем і палётам, апусціцца да звычайнага штодзённага жыцця ці лятаць над рэчамі і істотамі. Элеазар, у сваю чаргу, прымяняе яе высновы да палітычнага становішча ў краіне, дадаючы: «Тое, што ж мы назіраем і ў сферы палітычнай улады: бо кароль пануе, але не правіць. Ён уступае свайму прэм'ер-міністра пэцкаць рукі ў брудзе трывіяльных спраў» [2, с. 27]. Пастар успамінае пра сапраўдныя прычыны Сусветнага патопу, і ў сувязі з гэтым у тэкст рамана ўплываецца рэмінісцэнцыя з Бібліі: «... Гнеў Яхвэ і яго рашэнне заліць створаную ім зямлю хвалямі патопу былі выклікання грэшным каханнем анёлаў з «дачкамі чалавечымі» і нараджэннем ад іх страшэннага, магучага племені волатаў» [2, с. 28]. Пасля таго, як было знішчана ўсё чалавецтва, акрамя праведнага Ноя і яго сям'і, выказваецца спадзяванне, што людзі «абновяцца», пакінуць грашыць.

Біблейская Эстэр паказана ў пошуку ісціны, яна вымушана ўвесь час разважаць, прымаць рашэнні: «пайду да цара, хаця гэта супраць закону, калі загінуць загіну» (Эсфір, 4:16) і дзейнічаць, каб выратаваць народ ад указа цара граміць іўдзеяў, «малога і старога, дзяцей і жанчын» (Эсфір 3:13). Персідская царыца змагаецца з цёмнымі сіламі, увасобленымі ў вобразе пыхлівага, злобнага Амана. Пераадолеўшы неверагодныя цяжкасці, яна дасягае царскага трона і просіць Ахашвероша спыніць знішчэнне яўрэяў: «Як я магу бачыць бедства, якое спасцігне народ мой, і як я магу бачыць пагібель сваякоў Маіх?» (Эсфір, 8:6). Г.В. Сініла справядліва называе дзеянні Эстэр подзвігам як перад яўрэйскім народам, так і подзвігам перад самой сабой: пераадоленне асабістага страху і інстынкту самазахавання [5, с. 352].

* Згадаем толькі некалькі твораў, дзе галоўнай гераіняй ці адной з іх выступае Марыя Магдаліна: драма М. Метэрлінка «Марыя Магдаліна» (1909), раманы У. Караткевіча «Хрыстос прыжыліўся ў Гародні» (1972) і Г. Панаса «Евангелле ад Іуды» (1973), паэтычны цыкл Б. Пастэрнака з рамана «Доктар Жывага» (1957), апавесць А. Хейдака «Грэшніца», роман-містэрыя Т. Бондар «Павуцінне» (1996), ды іншы.

Эстэр у французскага пісьменніка намалявана больш сціплай асобай, якая пакорна раздзяляе ўсе нягоды і беды разам з мужам, адпраўляючыся з ім у Каліфорнію. Яна не здзяйсняе гераічных учынкаў. Асаблівы, сакральны сэнс раманаіст надае гераіні толькі тады, калі ў яе руках аказваецца арфа, якую яна не пакідае нават падчас доўгага, небяспечнага падарожжа. У ігру Эстэр на інструменце аўтар укладае пачуццё адданасці сваёй краіне і народу – любоў да радзімы не згасне, а яшчэ больш абвастрыцца за акіянам, у далёкай Амерыцы.

Наступны міфалагічны персанаж у рамана – вобраз дачкі Элеазара Кора, на наш погляд, самы супярэчны і складаны па сваёй прыродзе. Справа ў тым, што Кора – гэта алюзія на Тору ці Пяцікніжжа (звернем увагу на сугучнасць абодвух словаў: Кора – Тора). Напрацягу ўсяго рамана-прыпавесці няма ні партрэтных, ні псіхалагічных замалёвак персанажа, аўтар толькі заўважае: «Кора нярэдка выказвала – напаўголасу, апусціўшы вочы, – пранікліваць, фантазію, якая, сапраўды кажучы, палохала» [2, с. 35]. Альбо: «Не, ніколі мне (Элеазару) не спасцігнуць гэтае дзіця» [2, с. 71]. У гэтым прасочваюцца ваганні пісьменніка: ці ўдасца яму правільна прачытаць і зразумець Пяцікніжжа і тым самым правесці свайго героя згодна са свяшчэнным шляхам прарока-Майсея. Духоўныя пошукі Элеазара суправаджаюцца маральнымі сентэнцыямі, укладзенымі ў вусны Кора: «Так, хутэй за ўсё, гэта да лепшага» [2, с. 47]. Альбо: «Яна (краіна) прынясе нам шчасце» [2, с. 80]. Сцвярджэнне Элеазара: «Твая чыстая душа – люстэрка свету, – што б не здарылася, ты будзеш маўклівым сведкам нашага лёсу» [2, с. 49], – з'яўляецца паказальным, бо Свяшчэнны тэкст (Тора=Кора) будзе існаваць на карысць пакаленням людзей.

Вобраз сына Элеазара – Бенджаміна* непасрэдна звязаны з міфалагічным сюжэтам пра ахвярапрынашэнне Аўраама. Насамрэч, да сэнсава напружанага моманту свяшчэннага рытуалу псьменнік згадвае пра персанаж эпізодычна, укладваючыся ўсяго ў адну фразу, напрыклад, «Бенджамін рос моцным, разумным хлопчыкам» [2, с. 35], ці «Бенджамін, ап'янеўшы свабодай пасля шасцідзённага заключэння, насіўся сюды і туды, быццам спущаны з ланцуга шчанюк і бурна захапляўся ўсім без разбору» [2, с. 80]. Укус змяі і звязанае з гэтым пагаршэнне стану Бенджаміна бачыцца Элеазару як вышэйшы знак. Ен лічыць, што жыццё дзіцяці – гэта цана ўваходжання сям'і ў пустыню – свяшчэнную прастору. Аднак падобна таму як у самы фатальны момант, калі нож Аўраама быў ужо занесены над Ісаакам, Божы Анёл спыняе руку Аўраама (Быццё, 22:12), так і ў рамана-прыпавесці Бенджамін вельмі хутка і нечакана паправіцца. У Старым Запавеце сюжэт мае некалькі сэнсаў. Адзін з іх – адмова ад шырока распаўсюджаных у язычніцкім свеце чалавечых ахвярапрынашэнняў і увогуле заклік да адыходу ад язычніцкага свету. Не менш важным з'яўляецца і іспыт веры Аўраама, яго даверу Богу.

Такім чынам, аўтар у рамана-прыпавесці «Элеазар, альбо Крыніца і Куст» бярэ за аснову біблейскую міфалогію Старога Запавету, бо бачыць у ім выключную ролю ў станаўленні ўсяго чалавецтва. Рэлігійныя вобразы Майсея, Каіна і Авеля, Эсфір, Бенджаміна паслужылі прататыпамі для стварэння персанажаў твору. Шмат сюжэтаў Святога Пісання: братазбойчыя войны, зыход яўрэйскага народа ды іншыя, артымалі сваё адлюстраванне ў рамана Мішэля Турнье. Біблейскі матэрыял спатрэбіўся пісьменніку для таго, каб падштурхнуць сучаснага чытача вырвацца з шэрай паўсядзённасці, адчужанасці і знайсці прытулак у духоўным пачатку на зямлі. Адзіны выхад для разбітага, стомленага, маральна няўстойлівага чалавека ХХ стагоддзя пісьменнік бачыць у вяртанні ва ўлонне царквы.

ЛІТАРАТУРА

1. Синила Г.В. Библия как феномен культуры и литературы. Ч. 1. – Мн.: Беларуская навука, 2003. – 440 с.
2. Tournier M. Eléazar ou La Source et le Buisson. – Paris: Gallimard, 1996. – 128 p.
3. Канатуш У.Я. Героі веры Старога Запавету. – Мн.: Асвета, 1999. – 286 с.
4. Лявонава Е.А. Беларуская літаратура ХХ ст. і еўрапейскі літаратурны вопыт. – Мн.: БДУ, 2002. – 130 с.
5. Синило Г.В. Древние литературы Ближнего Востока и мир Танаха (Ветхого Завета). – Мн.: Экономпресс, 1998. – 471 с.
6. Библия: Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета: В рус. пер. с прилож. – М.: Российское библейское общество, 2004.

* У рамана самое імя Benjamin сугучнае з біблейскім Біньямінам, сынам Яава. «Біньямін» (Веніямін) азначае «сын правага боку», «праведны сын».